

Universitetets Calonius-porträtt

Bland de relativt få äldre originalporträtt, som universitetet i Helsingfors äger, finnes ett som föreställer den kände rättslärd Matthias Calonius. Ifrågavarande målning har ofta blivit avbildad, bl.a. i I. A. Heikels »Helsingfors Universitet 1640—1940» (1940) och nyligen i ett ganska lyckat färgtryck i »Suomen Sana» III (1963).

I sin förteckning över »Helsingfors Universitets Porträttsamling» (1927) beskriver Bertel Hintze målningen bl.a. sålunda: »Halvfigur i målad oval. Huvudet — i högröd ansiktsfärg — något vänt t.h. Tjocka läppar; kort, pudrad peruk. Mörk dräkt med en mantel vårdslöst kastad över vänstra axeln. Enkelt spetskrås. På bröstet Nordstjärneordens tecken. Nedtill synes vänstra handen omsluten av en spetsmanschett. 78 × 63.

Målningen skadad och färgen sprucken, sannolikt av hetta — vid Åbo brand 1827? — samt senare synbarligen något övermålad, åtminstone i ansiktet.

Osignerat. Utfört enligt inskription på den samtida ramen år 1796 under prof. C:s vistelse i Stockholm; målat sannolikt av Per Krafft d.ä. Calonius' minutiösa brev till Porthan från denna tid lämna likväl — egendomligt nog — intet besked om detta porträtt.»

Hintzes teori om målaren har antagits av Okkonen i företalet till »Galleria Academica» (1961, s. 22). Men den av konsthistorikerna Hintze och Okkonen med ett frågetecken fastställda proveniensen har vid talrika reproduktioner, bl.a. de ovannämnda anmälts som säker. Med tillhjälp av tavlans inköphistoria tror undertecknad sig dock kunna bevisa, att faderskapet i fråga inte tillhör Per Krafft d.ä. utan Lorenz Pasch d.y.

— — —

Den 26 september 1835 skrev landssekreteraren i Åbo och Björneborgs län, lagmannen, senare senatsledamoten och statsrådet Carl Edvard (af) Heurlin från Åbo till Rector Magnificus vid Kejsarliga Alexanders-Universitetet i Helsingfors, professor Fredrik Wilhelm Pipping, underrättande

»Math: Calonius. Professor vid Kongl. Akademien i Åbo. Ledamot af Konungens Högste Domstol samt Riddare af Kgl. Nordstjerne Orden. 1796.»

Oljemålning av Lorenz Pasch d.y. Helsingfors universitet. Foto Finlands Nationalmuseum.

honom att han vid sin nyligen inträffade Stockholms-sejour även besökt »Enke fru Justitie Rådinnan Lagerheims hus».¹ Där hade Heurlin sett »ett Portrait af framlidne Stats Rådet Calonius, affattadt år 1798 i Oljo färg och försedd med förgylde ramar samt i öfrigt väl conditionellt. Detta Portrait upptagande den aflidnes bröstbild i lebens gross, är så vidt jag kan bedömma, väl träffadt». Heurlin hade fått veta, att ägarinnan kunde avstå tavlan och frågade nu huruvida universitetet vore intresserat därav. I ett senare brev, daterat den 18 november 1835 i Åbo, gav Heurlin noggrannare uppgifter: »Sedan jag nu af Justitie Rådinnan Lagerheim erhållit de af Herr Professoren och Riddaren äskade upplysningar angående framlidne Stats Rådet Calonii Portrait, får jag nu äran underrätta Herr Professoren och Riddaren, att den i fråga varande Taflan är måladt af aflidne Professor Pache och af de dimensioner, bilagde uppsatts upptager, samt att Fru Lagerheim vill afstå taflan för 100 Riksdaler Banco churu Professorerne Forsell och Sandberg värderat den till mera, samt vanliga priset för Portraiter i oljo färg, utan ram, är för närvarande i Stockholm 200 B.Rdr.»

Om innehållet i »bilagde uppsatts» får eftervärlden veta i konsistorieprotokollet. Då Pipping presenterade offertet för den akademiska senaten, anförde han efter uppgifterna om ägarinna, målare och pris, att tavlan var i gott skick samt att den var »1 aln 6 tum långt och 1 aln bredt inom Ramen, samt Ramen inberäknad 1 aln 13 $\frac{1}{2}$ tum långt och 1 aln 7 $\frac{1}{2}$ tum bredt; att på sjelfva Ramen finnes en upphöjning med Vigtskålar och andra attributer, alla förgyllda, samt med följande, å Ramen anbragta inskripiton: 'Math: Calonius — Professor vid Kongl. Akademien i Åbo. Ledamot af Konungens Högste Domstol samt Riddare af Kgl. Nordstjerne Orden. 1796.'». Konsistoriet beslöt inlösa porträttet, medlen skulle utgå från »Expencc Fonden».² Den 14. december skrev Pipping till Heurlin meddelande om det gynnsamma beslutet.

Redan måtten angiva, att frågan uppenbarligen är om det porträtt, som Hintze katalogiserat, vilket även framgår av beskrivningen över ramen med dess juridiska attributer.

Härav följer alltså *pro primo*, att tavlan inte kan ha skadats vid Åbo brand, och *pro secundo*, att den målats av L. Pasch d.y. Av Per Krafft d.ä. kan den ej vara målad redan på den grund, att tavlan anges målad år 1796, och Krafft avled 1793. Möjligheten att tavlan skulle ha målats av Krafft före hans död den 7 november ovannämnda år och efter Calonii ankomst till Stockholm, där hans ledamotskap i Högsta Domstolen började den 1 maj 1793, förefaller i och för sig osannolik och omöjliggörs av det faktum,

¹ Heurlins brev till Pipping i Pippingska brevsamlingen, Finlands Riksarkiv.

² Consistorii Academici Protocoller 12. XII 1835, § 12, Universitetsarkivet.

att Calonius förlänades den å porträttet avbildade Norstjärneorden först den 28 april 1795.³ Detta är alltså *terminus post quem*; anledning att betvivla den av ramen angivna dateringen torde alltså inte förefinnas.⁴ — Justitierådinnan Johanna Maria Lagerheim (född grevinna Liljenberg) hade sedan 1802 varit gift med sedermera presidenten i kammarkollegiet, serafimerriddaren friherre Olof Elias Lagerheim (1741—1823), som bör ha varit bekant med Calonius, åtminstone satt de tillsammans i en kommitté för skogsordningar.⁵ Hur porträttet kommit till det Lagerheimska hemmet, är förf. obekant, men plausibelt vore att tänka, att porträttet, efter dess målade i Stockholm, skulle ha stannat där och inte med Calonius kommit över till Åbo. Anledning att betvivla friherrinnan Lagerheims uppgift om målaren torde inte föreligga. På sitt sätt stå även professorerna Sandberg och Forssell, porträttmålaren och kopparstickaren, som vittnen till uppgiften om Lorenz Pasch.

Anmärkas bör väl även, att lagman Heurlin på sin tid varit Calonii elev vid Universitetet, och att han sålunda kunde uttala sig om porträttets förhållande till objektets »verkliga» utseende.

Till slut måste en beklaglig omständighet omnämnas: tavlan saknar idag sin ursprungliga, vackra ram med dess efter objektets verksamhetsgebit försedda ståtliga attribut, viktskålarna, lagens svärd etc. Ännu 1940, vid tidpunkten för dess fotografering för Heikels universitetshistoria, fanns den kvar. Men redan avbildningen i bildverket »Alma mater» (1952) visar tavlan med en ny ram. Den eleganta gustavianska ramen har bytts till ett synnerligen intetsägande rokokotypiskt nyverk, vilket står i uppenbar motsättning till den ursprungliga ramens tyngd- och riktningsskomponenter. Tyvärr är den till och med försedd med missledande och delvis felaktig inskription »Matthias Calonius *1747 †1817. Professor iuris 1778—1805. Rector Academiae Aboensis 1781—1782.» För det första kvarstod nämligen Calonius som professor i jurisprudencen ända till sin död, om också han höstterminen 1815 på grund av hög ålder måste sluta med föreläsningverksamheten. Naturligt vore, om inskriptionen skulle nämna

³ J. J. Tengström, Chronologiska Förteckningar och Anteckningar öfver Finska Universitetets fordna Pro-Cancellerer samt öfver Faculteternas medlemmar och adjunkter . . . Helsingfors 1836, s. 277.

⁴ K. K. Meinander (Porträtt i Finland, före 1840-talet I 1931 s. 159) har nog observerat motsättningen mellan Kraffts dödsår och porträttets å den gamla ramen antydda uppkomst-år. Han antar, att det sistnämnda inte håller streck utan att tavlan är av äldre datum. Detta motsäges främst av ovannämnda ordensförläning; riddartecknet kan inte tänkas senare påmålade redan på grund av dess vikt i porträttets allmänna komposition.

⁵ Mathias Calonii brev till Henrik Gabriel Porthan. Åren 1793—1800. Utgivna av W(ilhelm) L(agus), Helsingfors 1902, s. 327.

Calonii prokuratorskap och hans statsrådstitel: tvenne nog så hedrande akttningsbevis även för universitetet. Dessa epitet hade ju inte kunnat bli uppmärksammade på den 1796 förfärdigade ramen. Däremot är det ganska besynnerligt, att Calonii rektorat omnämnes i ramen. Alla professorer voro ju på den tiden turvis rektorer, ett år i sänder, och Calonius bar spirorna tre gånger, nämligen utom 1781—82 även 1800—1801 och 1807—1808. Det sistnämnda året är utan tvivel det viktigaste, ty då inföll kriget och Åbo besattes av ryssarna. Calonii fasta uppträdande och särskilt hans bekanta tal sommaren 1808, vid överlåtandet av rektoratet, ha mycket prisats. — När och varför rambytet ägt rum, är obekant för skribenten. Det vore i alla fall på sin plats, att porträttet återfinge en stilenlig ram.

Caloniusporträttet hängde tidigare i det s.k. juridiska auditoriet, men för närvarande finns det i fakultetens sessionsrum i Porthania. Det illustrerar för sin del tendensen inom universitetet att göra konstsamlingarna oskådbara för studenter och publik⁶ — de ståtliga kejsarporträtten t.ex. hänga ju glömda och oskötta i ett mörkt och torrt lagerrum.

Matti Klinge

⁶ Osökt minns man Georg Brandes ord om Upsala universitets huvudbyggnad (citerade efter *Göran Lindahl: Universitetsmiljö, 1957, ss. 105—106*): »Alt tillraader her den unge: Voks og stig og bliv Professor! Saa laenge du er ung, sidder du paa Baenke, der synes efterlignede efter en Faengelsekirkes, hvor Black og Pen og alle Meddelelsmiddler ere Fangerne forbudne, og hvor Vaeggene er nøgne som i et Tugthus. Bliv Professor! Saa faar du bløde Stole, dejlige Skrivmaterialier og skjønne Malerier af store Mønstre paa Vaeggen.»